

BYDŁO (808) *sb n*

sg *N* bydło (173). ◊ *G* bydła (219). ◊ *D* bydłu (56). ◊ *A* bydło (201). ◊ *I* bydlę (59); -em (13), -(e)m (46). ◊ *L* bydle (34). ◊ *V* bydło (7). ◊ *pl N* bydła (14). ◊ *G* bydl (8) *LibLeg*, *UstPraw* (2), *BibRadz* (3), *ActReg*, *VotSzl*; bydeł (1) *CzahTr*. ◊ *A* bydła (28). ◊ *I* bydlły (3). ◊ *L* bydléch (4) *RejJóz*, *RejPos* (2), *SarnStat*; bydlách (1) *BibRadz*; ~ -éch (1), -(e)ch (3).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI – XVIII w.*

Zwierzęta domowe (przeważnie: krowy, woły, kozy i owce), robocze; dobytek; pecus Murm, Mymer¹, Mącz, Calag, Calep, Cn; armentum BartBydg, Mącz, Calep; iumentum Murm, Mącz, Cn; res pecuaria Mącz, Cn; animalia, pecora, pecuaria Mącz; praeda Calag (808) : Trzey go też krolowie darowali leżącego między bydlęm w vbogiej fytayni *OpecŻyw* [27]v; *ZapWar* 1527 nr 2361; *Murm* 37 [2 r.]; *Mymer¹* 27; yeśli wiesz myedzý ymi męże dowcipne vtzyń ye rataymi nad bydlę^m moým *HistJóz* E2v, Av, E2 [2 r.], E2v, E3 [2 r.], E4; *BartBydg* 109b; *MetrKor* 46/117v, 118; Gdy by mor na owcze albo na iny dobytek padł/ dawać to [kosmaczek] bydlu ielć ofalaiącz *FalZioł* I 113c, I 113c, III 22a, IV 5b, V 47, 52v (8); Czemu człowiek niema kopyt iako inśze bydło. *GlabGad* F3v, B7v, C4, D7v, F3v; *MiechGlab* 8, 21, 70; *LibLeg* 6/79, 10/67, 11/19v, 66, 89 (9); I bogoślawił im (pan bog) y rozmnożyli fie barzo/ á ich bydła nieumnieyśzył [!]. *WróbŻołt* 106/38, kk8v; pokrzyky przedawali nyewyaftham na włyzach powyadayącz bycz dobre od nyefortuny Bidla *LibMal* 1545/96, 1544/86v [2 r.], 89, 89v [3 r.], 1546/113v; *LudWieś* B3v; *RejJóz* Q2v; *SeklKat* Y3v, Z2v; *RejRozm* 403; Bogwie/ bydlo/ fwinie/ kozy/ Mądrfze niż ten paftirz bozy. *RejKup* i8v; My ku ćci Bogom bydlá nie zábiámy *HistAl* I8v, B8, E3v, H5; *KromRozm I* N4v [2 r.]; *MurzNT* 56; *KromRozm II* k4v; *GliczKsiąż* C5, D3 [2 r.]; Puścił grad ná ich bydlá y fą poniślczone *LubPs* S, gg4; *GroicPorz* f4v; A przełto według tey náuki wáfzey/ y bydło będzie zbáwione/ ktore tego ziela vżywać będzie. *KrowObr* 94v, 50v; Pśi wyiá/ bydło ryczy/ fłyżąc wlofy wftaiá/ Iákie głofy záłofne zewfzech ftron powftaiá. *RejWiz* 82v, 7v, 130v; y wyzdycháło wlfyfłtko bydło Egiptśkie/ ále zbydlá fynow Ifraélfkich nic owfłeki niezginęło. *Leop Ex* 9/6, *Gen* 1/24, 25, 47/4, *Ex* 9 arg, 9/6 (20); Ciągnąc ná woynę żadny niema ftać w domu áni ná wśi/ iedno pole: áni fzkod czynić w bydle pośpolitym y w inśzych rzeczach *UstPraw* D2; Sláchtá y duchowni/ ták też poddáni ich fą wolni od cłá y targowego/ od tákich bydl co ie domá vchowaiá ku przedániu *UstPraw* E, A [2 r.], B2v, B3, E3, E4v [2 r.] (21); *RejZwierz* 45, 107; *OrzRozm* Q4, T; Y był Abram bárzo bogáty/ ták w bydlách/ iáko też w ftebrze y we złoćie. *BibRadz Gen* 13/2, *Gen* 6/20, 31/41, 46/32, 47/4, *Lev* 26/22 (21); Máło thá Arábia ma miáłteczek/ we śrzodku żadnych/ ále fie tułaiá z bydlły od mieyfcá do mieyfcá łoterskie żywiąc. *BielKron* 263v, 16, 18, 23, 29v, 68 (18); *KochSat* B4; Canis pecuarius, Pies zá bydlęm chodzący. *Mącz* 286a, 1c, 5d, 59d, 65c, 71a (35); á ftháwiay to przed bydlęm niechay bydło liże. *SienLek* 191, 2v, 146v, 158 [2 r.], 164v, 167 [2 r.] (15); *LeovPrzep* a4v; *LeovPrzepSamb* b3v; *RejAp* 111v; *RejPos* 56, 56v, 225v, 330v; *BiałKat* 353v; *BielSat* B4; *RejZwierz* 6, 57, 163v [2 r.], 172v, 175v [2 r.], 229; *BielSpr* 42; *BudBib Gen* 6/20, 18/7, *Lev* 11/2, *Num* 3/45 [2 r.], *Deut* 30/9 (17); *Strum* M2; *CzechRozm* 60, 113v, 238v [2 r.], 242; Wiećie/ że człowiek ma w fobie część przyrodzenia zwierzęce^{go}/ ktore^{go} zbydlęm vżywa *ModrzBaz* 143v, 71v, 80, 117, 119v, 127v; *KochOdpr* D3; Woda w Heilpogonie ludzióm pomocna/ á bydlu iádowita. *Oczko* [43]v, 1v, 3v, 4, 26, 29v; *Calag* 118a; *KochPs* 73, 74, 155; Y wybili wftytko/ od

męża do niewiaŝty/ od dzieci do ŝtarych/ y do bydła *SkarŻyw* 502, 27, 92, 243, 260 [2 r.], 262 [2 r.] (20); *ZapKoŝcier* 1580/7, 10v [2 r.], 1581/21v, 1584/45v, 50v (9); *StryjKron* 160, 161, 340, 477 [2 r.]; *CzechEp* 293 [2 r.]; *KochFr* 85; *GórnRozm* M, M4v, N; *KlonŻal* E4; *KochMRot* A4v; *KochPieŝ* 31, 49; Iuż mdle bydło ŝzuka cieniá/ Y ciekaćego ŝtrumieniá *KochSob* 62, 71; *ArtKanc* M6v, T10; *BielRozm* 13; *ActReg* 162; Tabanus – Gzik, bák liekęci bydło. *Calep* 1043a, 5a [3 r.], 25b, 86a, 97a, 634b (15); Bydło nie godne ku chowaniu/ ná Wioŝnę wypaŝzay *GostGosp* 70; Ma teź Dworká iáko Vrzędnik vkazáć Pánu pożytek ze wŝzelákiego bydła przypłodku *GostGosp* 118, 4, 42, 44, 48, 68 (33); *GostGospSieb* +4 [2 r.]; *Phil* R2; *GórnTroas* 25; *LatHar* 215, 251; *KolakSzczęŝl* B3, B3v [2 r.]; *WujNT* 287, 794 *marg*; á zápláciwŝzy winę trzy grzywny/ ma dáć bydło ná rękoiemŝtwo *SarnStat* 513, 289, 480, 494, 512 [2 r.], 513 [2 r.] (32); *SiebRozmyŝl* G; *SkarKaz* 40b, 41a, 44b, 83b, 85a (10); *CzahTr* D3; Y do rzádenia bydła/ dowcipnych potrzebá: coź do ludźi? *SkarKazSej* 662b *marg*, 658a, 662b; *KlonFlis* B4; [rolnik] Trapi czeładź y bydło: ciemięzy poddáne: Cierpi ognie y defzcze/ wiátry rozgniewáne. *KlonWor* 77, **5v, 22 [2 r.], 23, 52, 77.

W porównaniach (75): *BierEz* Dv; *MiechGlab* 74; *RejRozpr* B2; *RejJóz* F, L5; *RejKup* n2; *HistAl* K3; *LubPs* Y3; Prze grzech ze wŝfch nawięŝŝy on/ wŝŝyŝtky y dobroćy ieŝt zbawion/ bydłu rowny vczyniony. *SeklPieŝ* 31; A ktorzy ták by bydło ná ŝwiecie mieŝzkáia/ Ci ná wŝzem dokończenie záwždy márne máia. *RejWiz* 49v, 12v, 15v, 16v, 26, 29v (15); *RejZwierz* 37v, 107, 112; [W Asyryjej] Ludzie obyczáiov pŝich/ ábowiem dziewki przedawáia iáko bydło *BielKron* 267, 365, 384, 385, 411, 441, 445; *Mqcz* 286a, 400c; *RejAp* 50, 91, 102v, 111v [2 r.], 153; *RejPos* 331v; *BielSat* G3; *RejZwierz* 61, 62, 115v, 132 [2 r.], 189, 194; *RejPosWstaw* [41²]v, [110²]v; *BudBib Dan* 4/25 [22]; *CzechRozm* 123v; *PaprPan* Eev; A ŝá niektorzi Pánowie ták okrutni/ że nieináczey vżywáia kmieci ŝwych/ iedno iáko bydła. *ModrzBaz* 46v, 48v; *StryjKron* 406, 537; *NiemObr* 16; *OrzJan* 37, 46; *WujNT Petr* 2/12, *Iudae* 1/10; *KmitaSpit* B2v, B4; A v nas ci ludzie nie ŝá áni mieczem podbići/ áni vkupieni [...] á przedŝię gorzey ŝie znimi obchodzą niź z bydłem *PowodPr* 68; *GostCast* 26; *KlonWor* 10. Cf *Zwroty*.

W charakterystycznych połączeniach: pędzić bydło (7); strzec bydła (2), umniejszyć (3); płód bydła, przypłódki (4), stado (6), stroź, trzody (2); błędne bydło (7), tłuste (2).

Zwroty: »brać, przyjmować bydło« [szyk zmienny] (1 : 1) : Ita rustici vocant naturam femina accipere gestientium. Catulicio vaccarum, Bydlenie krów/ To yeŝt/ Gdy bierzá/ álbo przyjmuyá bydło/ yáko poŝpolicie bywa mówiono. *Mqcz* 41c, 179c.

»bydłem chodzić, chodząca« = być cielną (1 : 1): Forda, Bos pregnans, Która bydłem chodzi. *Mqcz* 133d, 158a.

»paŝć (a. pasać) bydło; pasienie bydła, pasterz bydła, nad bydłem« [szyk zmienny] (17; 3 : 1 : 1): Iakom ya nyepřzŝeth do lasza yasyonovego gdzye pasyono bydlo *ZapWar* 1505 nr 2007, 1520 nr 2166; *HistJóz* A2 [2 r.]; *LibLeg* 10/68, 68v, 11/63v, 89; *LibMal* 1546/110, 1551/162; *HistAl* B8; Y będe páŝl bydło ná ŝtrácenie (oddáne) *Leop Zach* 11/7, *Zach* 11/4; *BielKron* 98v; *GórnDworz* Gg2v, N3; *SkarŻyw* 268; tóć by mu lepiey prec y z dworu iachac, bydło pasc. *ActReg* 173; *Calep* 941a; *GostGosp* 12; *SarnStat* 1073; *SkarKazSej* 662b.

»pędzić bydłem [= jak bydło]« (1): [Kambizes] Kazał ŝyná [króla egipskiego] mimo ón wieŝć w gębie z wędzidłem/ A potym záŝię dziewkę kazał pędzić bydłem. *RejZwierz* 33v.

»(po-, s-) paść bydłem« (5): ya kom ya nyepopaszl dw ląkv bydlem Rogathem slachathnyey Anne na puchalach *ZapWar 1503 nr 1939, 1503 nr 1992, 1505 nr 2004, 2005, 1524 nr 2292*.

»robić bydłem« [szyk zmienny] (2): *KuczbKat 300*; Kmiotafzek vbogi/ vftáwnie do dworá: Robi łobą y bydłem áze do wieczorá. *KlonWor 77*.

»robić jako (a. gorzej niż) bydło« [szyk zmienny] (3): *BielKron 346*; robimy gorzey niż bydło/ zbieramy/ záradzamy/ *per fas per nefas*, by iedno było *PowodPr 25, 18*.

»wyganiać, (za)gnać itp. bydło« [szyk zmienny] (17): *ZapWar 1529 nr 2352, 1546 nr 2582*; y domowe rzeczi pobrano ym y bidlo ym zagnano *LibLeg 10/92v, 10/92, 11/22v, 64*; *RejZwierz 45*; *Propellere pecus pastum*, Bydło pognąć ná pařzą. *Mącz 287c, 105c, 287a*; *RejZwierz 163v*; *ModrzBaz 119v*; *SkarŻyw 480*; *MWilKHist F*; *StryjKron 320*; *SarnStat 913, 1239*.

»zająć (a. zająć) bydło; bydło zajęte« [szyk zmienny] (11 : 15): yakom ya nyezayála bydla vrodzonego andrzeya sandziego varszewskiego *ZapWar 1535 nr 2486, 1522 nr 2277, 1524 nr 2314*; O bydłę záiętym w łzkodzye. *UstPraw F, A, E4v [2 r.], F [2 r.], Fv [2 r.]*; *Calag 516b*; Gdy kto záięwłzy bydło, niechce dáć ná rękoiemłtwo *SarnStat 675, 513 [5 r.], 676 [2 r.], 1160 [3 r.], 1161 [2 r.]*; *KlonWor 21*.

Wyrażenia: »bydło domowe« (1): Kacźka goręłřza iełt nad inřze bydło domowe *FalZioł IV 18a*.

»drobne bydło« [szyk 2 : 1] (3): *MiechGlab 22*; *Grex, Trzódá/ ftádo proprie drobnego bydłá. Mącz 149d*; *RejZwierz 269v*.

»bydło gomołe [= bezrogie]« [szyk 2 : 1] (3): Iakom ya nyepopaszl (yemv) szytha szwoyem bydlem rogathem y gomołem *ZapWar 1505 nr 2004, 1522 nr 2278, 1550 nr 2671*.

»bydło małe« – *prawdopodobnie kozy i owce* (2): W timźe iednim domu wřzytek łtatek łwoy chowaią, iako żony, dzieci/ dziewki, cźeladz, bydło małe y wielkie, konie *MiechGlab [89]*; *SarnStat 913*.

»marne bydło« (1): Zařz beřpieczne wyřpánie zařz chędogie iedłto/ Gdyź o tym záwźdy myłli iáko márne bydło. *RejWiz 12v*.

»bydło nieczyste« (2): Rořkazawłzy áby budowáli ołtarze/ gáie y báłwány/ á áby im ofiárowáli łwinie y bydłá nieczyłte [*pecora communia Vulg*] *BibRadz 1.Mach 1/50 [przekłád tego samego tekstu]* *BudBib 1.Mach 1/50*.

»nieme bydło« = *muta animalia Vulg* [szyk 5 : 2] (7): iź oto zielu martwemu vtźárovánemu przypifuiećie/ nietylko ludziom/ ktorzy go będą vźywáć zbáwienie/ ále teřz y bydłtu niememu. *KrowObr 94v*; gonili nieprzyiaćioły łwe bijąc po łefiech iáko nieme bydło *BielKron 365*; Láik bes Káplaná/ bydłém niemym iełt. *OrzQuin F3v marg*; *RejZwierz 62*; *RejPosWstaw [41²]v*; *StryjKron A*; *WujNT Iudae 10*.

»nierozumne, bezrozumne głupie, bydło« = *irrationabilia pecora Vulg* (2 : 1 : 1): Ządánie pomłti ná złe náucziciele/ kthorzy łą iáko nierozumne bydło *LubPs P6 marg*; Ktoź wźdy widał bez nagłowká/ y wodzy Wędźidłto? Wyplunęłoby ie z gęby y nagłupřze bydło. *CzechEp ktv*; A iákoź fię nie włtydźiřz moy miły bráćie/ widząc iź nierozumne bydło miáre łobie od przyrodzenia zákrełřzoną pilnie záchowaue/ á ty ktorys iełt rozumnym łtworzeniem/ żadney miáry nie mařz? *WerGośc 241*; *WujNT 2.Petr 2/12*.

»bydło owcze« (1): Oviarius, ut oviarium pecus, Bydło owczę. [!] *Mącz* 271c.

»bydło polne« = *animalia agri PolAnt* (2): *BudBib Ioel* 2/22; Dałeś w moc iego wżyfłki bydła polné [*pecora campi Ps* 8/8] Dałeś y leśné zvíérzétá fwowolné *KochPs* 11.

»proste bydło« (2): A włofz na fię czo rychley krygowe wędzydło Nie day fię fwey woley rządzyć iako profte bydło *RejJóz* F, L5.

»bydło rogate« [*szyk* 17 : 6] (23): *ZapWar* 1503 nr 1939, 1992, 1505 nr 2004, 1510 nr 2062, 1522 nr 2277 (7); y od zamkv niedaleko wziely dwiefzcznie y pyeczdzieflyath bidla rogatego *LibLeg* 11/63, 10/59, 11/63v, 64, 100v, 102v; *UstPraw* E4v; *Mącz* 16c; *SienLek* 95v; *StryjKron* 777; Tákże ktoby rogáté bydło ná fklad Krákowłki ná przeday przypędził/ powinien będzie po pułgrofzku [...] miáftu temuż płácić *SarnStat* 964, 965; *KlonFlis* Cv; *KlonWor* 19, 21, 22.

»bydło wielkie« = *prawdopodobnie woły; boves PolAnt* [*szyk* 5 : 4] (9): *MiechGlab* 22, [89]; *SienLek* 7v; *BudBib Lev* 27/32; Armentarius – Skotarz, krowiarsz, paftucha wżeliakiego bijdła wielkiego. *Calep* 97a, 96b; *SarnStat* 675, 913, 964.

»wodz bydła« = *pasterz* (2): Gdyż do tego páftwiská wiecháli/ á łup niezliczony wiedli/ záftąpił im Teozellus kthory był wodzem á ftrozem bydła onego *HistAl* B8, B8.

Szeregi: »bydło, (i) dobytek« = *pecora ac iumentaVulg* (6): A Synowie Ruben y Gad/ bárzo wiele bydła mieli/ y wżelákiego dobythku práwie bez liczby. *Leop Num* 32/1, *Num* 32/26; *BudBib Ez* 38/11[12]; *SarnStat* 644, 675; *GosłCast* 17.

»drob i bydło« = *pecus et bos PolAnt* [*szyk* 5 : 4] (9): Więc by fię bydło twoie y droby twoie rozmnożyły *BudBib Deut* 8/13, *Gen* 21/27, 32/7, *Ex* 34/3, 19, *Lev* 27/32 (9).

»bydło, (i) konie (a. szkapy)« [*szyk* 13 : 11] (24): *ZapWar* 1523 nr 2291; baczym to w koniech y w infzim bydle *GlabGad* C7; *MiechGlab* 75; *LibLeg* 10/58v, 59v, 11/100v, 102v; *KrowObr* 197; *Leop* 3.*Esdr* 2/7; *UstPraw* E2; Odbiezał koczowiłká/ z bydły y s fzkápami *RejZwierz* 37; *BielKron* 309v; *Mącz* 120b, 365d; *RejAp* 152v; *HistRzym* 128v; *Strum* Lv; *ModrzBaz* 119v; *SarnStat* 1160, 1174, 1245; *SkarKaz* 384b; *VotSzl* Bv; *PaxLiz* B2v.

»ludzie (a. lud, a. człek), (albo, i itp.) bydło« [*szyk* 37 : 7] (44): *FalZioł* IV 52d; Na tey fkale powiadaia iź był fłmok, ludzie y bydło zabiaiaći *MiechGlab* 71, 32, 34; *KłosAlg* A3; *LibLeg* 10/91v, 94; *GliczKsiqz* D4; *KrowObr* 95, 119; Bo będą ták ná ludziach/ iáko ná bydle wrzody y przyfzczę nábráne *Leop Ex* 9/9, 8/17, 8/18, 9/10; *BibRadz Num* 31/11, *Ier* 21/6, *Ion* 3/8; *BielKron* 46, 369; *KochSat* B4; *Mącz* 146c; Zywicá z máłfem/ goi wżeláki świerz b ták ludzióm iáko y bydłu. *SienLek* 134v; *BudBib Ier* 21/6, *Zach* 2/4; *ModrzBaz* 32, 116v; *SkarŻyw* 187, 480 [4 r.]; *StryjKron* 26 [4 r.], 145, 375; *KochPieś* 32; *Calep* 616b; Gdy Zamkow/ Murow/ Wáłow niebyło y słychác/ Człek z bydłem w gołym polu śmiał łobie oddychác *RybGęśli* B2; *PowodPr* 63; *SkarKaz* 453a, 637b; *SkarKazSej* 662b.

»bydło i majętność« = *animalia et pecudes; pecudes et opes PolAnt* [*szyk* 2 : 1] (3): a nyekthore thefz wnyevolýa pobraly y ych wliłthką mayanthnocz y bydło *LibLeg* 7/68; *BibRadz Num* 31/9, *Ez* 38/12.

»owce, (albo, i) bydło« [*szyk* 14 : 11] (25): *ZapWar* 1505 nr 2007; *HistJóz* D4v; livdzy nam pomordowaly. owcze y bydło nam pobraly. *LibLeg* 10/93, 91v, 93v, 94, 11/19v, 22v (8); *RejJóz* B3v; *Leop Gen* 26/14, *Dan* 14/31; *BielKron* 277v; *RejAp* 151; *Oczko* 11v; *SkarŻyw* 347; *Calep* 130b;

GostGosp 6, 16, 106; w Angliey bydlá/ owce/ á ftąd fukná nie ledá *GostGospSieb* +4; *KołakSzczęśl* B3v; *WujNT Apoc* 18/13; *KlonWor* 22.

»skot, (i) bydło (i drob)« = *iumenta et boves et pecudes PolAnt* (3): *BartBydg* 14; Yáko czynią páftuchowye w oborze około fkotu y bydlá *GliczKsiqż* B4; *BudBib Ion* 3/7.

»stado, (albo, i) bydło« = *grex et iumentum PolAnt* [szyk 7 : 1] (8): *BibRadz 4.Reg* 3/17; *RejPos* 330v; Słomy wiele/ bydłu/ ftádu/ owcom/ kozom wychodzi *GostGosp* 88, 72, 114; *GostGospSieb* +3v; ále nápotym tákové ftádá álbo bydlá [*iumenta JanStat* 1015] ten/ który fzkody včíerpi/ do fwégo domu włáfného áby nie śmiał pędzić. *SarnStat* 674, 674.

»bydło, (a, i) trzoda« [szyk 3 : 1] (4): *FalZioł* IV 6b; Y wziął Ezau żony fwe [...] wízytki trzody y bydlá fwoie [*pecudes suas et omnia animalia sua*] *BibRadz Gen* 36/6, *Ios* 14/4; *RejPos* 81v.

»woły, (albo, i) bydło« = *boves, iumenta JanStat* [szyk 11 : 3] (14): *ZapWar* 1525 nr 2333; *HistAl* H5; Boć wfyftek żwierz [!] leśny moy iefth: bydło ná gorách y woły. *Leop Ps* 49/10; *BibRadz 1.Reg* 15/9; *ModrzBaz* 102v; *WerGośc* 262; *ArtKanc* M4v; A co fie tycze wołów y inného bydlá [...] tedy zá vchwałá ninieyfżégo Séymu poftánawiamy Targi wielkié. *SarnStat* 1231, 398, 399 [2 r.], 1232, 1239, 1241.

»bydło, (albo, i) zwierzęta« [szyk 15 : 12] (27): *WróbZioł* 148/10; *RejPs* 74v; *HistAl* H4v; *RejWiz* 114v; WSpomniawfzy thedy Bog ná Noe⁸⁰ y ná wízytke zwierzętá/ y bydło [*animantium et omnium iumentum*] ktore fnim w Korabiu było/ y przywiódł wiátr ná ziemię *Leop Gen* 8/1, 7/14, 8/19; *BibRadz Gen* 8/1, 4.*Esdr* 6/53; *BielKron* 284, 287; *Mqcz* 357b; *SienLek* 89v, 95v, 142v, 195, Vv; *RejPos* 115; *BudBib Lev* 25/7, *Ps* 148/10, 4.*Esdr* 6/53; Bo y miodu/ y bydlá/ y żwierzu/ y wfzelákiego zboża [...] w támtych żiemiách wielką obfitość. *ModrzBaz* 103v; *KochPs* 215; *SkarŻyw* 270 [3 r.]; *StryjKron* 395.

a. Obelżywie o ludziach: motłoch, prostacy; bezbożnicy (29) : Ano y tak tego bydlá Siła przeydzie ná me skrzydła *RejJóz* D5v; *RejKup* i3, m7; A co inego bydlá chodzi iáko ftády/ Chłopi/ dzyewki/ niewiáły/ wdowy/ ftáre báby *RejWiz* 163, 78v, 150v, 175; *BielKron* 388; [*Jan Boratyński*] ze cztérzóma fty Polaków róty fwéy/ bębnámi tylko woiennymi/ pod Połockiem nágnawfzy bydlá tego Mořkiewfkiégo w Dżwinę/ máło nie puł Mořkwy był potopił? *OrzQuin* R; *ReszPrz* 66.

Przysłowie: Iefliżec ná duřzy bydło/ Nie pomożec barřkie mydło. *RejZwierc* 237c.

Wyrażenia: »marne bydło« (1): A coż wiedzyc co tego tám márnego bydlá/ Ale wierz mi że teraz nie gołą im fzydlá. *RejWiz* 162v.

»miłe bydło« (1): Nieplecz oto myle bydło Bo wfytke pędzyż ná fkrzydło. *RejKup* k6.

»nieme bydło pogańskie« (1): Czechowie iáko nieme bydło pogáńkie/ dowiedziawfzy fie iż fie Borzywoy okrcził/ wygnáli go precz. *BielKron* 322.

»proste bydło« (6): Ićie niepući ná fkrzydło Choćia fie zda prořte bydło *RejRozpr* Kv; Wiem że miał wmieřku kadzydło Ale owo prořthe bydło. Niedomyřlił fię zakurczic *RejKup* n8, 14, m7v, n, r3v.

»silne bydło« (1): Był bys ićie řilne bydło Bys to miał puřcicz ná skrzydło *RejJóz* Ev.

»spros(t)ne bydło« (3): *RejJóz* D3v; *RejKup* 15v; Rořprořz to řprořne bydło [*feras arundinis Ps* 67/31] co fye ták zebráli *LubPs* P6.

»warcholne bydło« (1): Zaż gdy dobry čás ázaż śmączne iedło/ Może kiedy mieć to warcholne bydło. *RejZwierc* 227v.

»wszeteczne bydło« (2): *RejWiz* 70; Ná ręce miááá pęto/ á w drugyey wędzidło/ Ktoremby trzebá kroćić/ to wżeteczne bydło. *RejZwierz* 115.

»zuchwałe bydło« (1): A práwie co tám bieży to zuchwałe bydło/ Iż to włafnie ná świecie iest Páńkie plewidło. *RejWiz* 70.

Synonimy: dobytek, skot, stado, trzoda, zwierzęta.

Cf **BYDŁĘ**, **BYDŁOKRADZTWO**, **BYDŁOKRAJDCA**, **BYDŁOSZKODY**